

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/344166782>

هونهري موله مه ع له شيعري سالمى ساحيقيراندا

Conference Paper · October 2019

CITATIONS

0

READS

167

1 author:

Osman Hamad Dashti

Koya University

34 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

SEE PROFILE

هونه‌ری موله‌مه‌ع له‌شيعری سالمی ساحیبقراندا

ته‌وه‌ری يه‌که‌م

د.

عوسمان حه‌مه‌د خدر ده‌شتی

زانکوی کۆیه - فاکه‌لتی

په‌روه‌رده - به‌شی کوردی

أ- وشه و چه‌مک و زاراهه:

له‌فه‌ره‌ه‌نگه‌ عه‌ره‌بیه‌کاندا (ته‌لمیع) به‌واتای نه‌خشاندن و پازاندنه‌وه هاتووه، (موله‌مه‌ع) به‌و ولاغه‌ گوتراوه‌ که‌وا په‌له‌ په‌له‌ی په‌نگی جیاواز له‌ په‌نگی بنه‌ره‌تی خوی له‌شیدا هه‌بیت و شیوه‌یه‌کی نه‌خش و دره‌وشانه‌وه‌ی پێ ببه‌خشیت (ابن منظور، ۲۰۰۸، ج ۳، ۲۳۴). له‌پرووی زاراهه‌وه‌ش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که‌وا (عه‌ره‌بی و فارسی) یاخود (فارسی و عه‌ره‌بی) له‌هۆنراو (نظم) دا تیکه‌لاو بکریت، وه‌ک ئه‌وه‌ی نیوه‌ دیریک‌ی فارسی و نیوه‌ دیریک‌ی عه‌ره‌بی یا به‌پێچه‌وانه‌، یاخود دیریک‌ یا چه‌ند دیریک‌ له‌م و دیریک‌ یا چه‌ند دیریک‌ له‌وی تریان پیکه‌وه‌ له‌ په‌رچه‌یه‌کدا به‌هۆندریته‌وه‌.

دیاره‌ ئه‌م جووره‌ له‌ ناساندن و پیناسی (موله‌مه‌ع) ه، له‌مه‌ر سه‌رچاوه‌ فارسییه‌کانه‌وه‌یه، که‌وا ته‌نیا حسابیان بو‌ه‌ردوو زمانی فارسی و عه‌ره‌بی کردووه‌ (همایی، ۱۳۷۷، ۱۴۶). له‌م بواره‌دا د. خه‌زنه‌دار په‌رخنه‌

لهم پیناسه‌ی سهرچاوه فارسیه‌کان ده‌گریت و ده‌لی؛ ئەمان تەنیا بە پیوهر و پیوانه‌ی زمانی فارسیه‌وه بۆ مه‌سه‌له‌که چوون. (خه‌زنه‌دار، ۱۹۸۴، ۲۱۶).

گومان له‌وه‌دا نییه که ئەم هونه‌ره شیعرییه له بنه‌ره‌تا له شیعری عه‌ره‌بییه‌وه سهرچاوه‌ی گرتوووه و شاعیرانی عه‌ره‌بی فارسی زان له‌وه‌بواره‌دا ده‌ستپیشخه‌ربوون. له‌دوای ئەوه په‌ریوه‌ته‌وه بۆ ناو ئەده‌بی فارسی و له‌سه‌ر ده‌ستی شاعیرانی فارسی عه‌ره‌بی زان په‌ره‌ی سه‌ندوووه و بلاو بۆته‌وه. بۆیه له‌سه‌ره‌تا‌دا شیعری موله‌مه‌ع هه‌ر تەنیا له‌ سنووری هه‌ردوو زمانی عه‌ره‌بی و فارسیدا ماوه‌ته‌وه و به‌ شیعری (نو لسانین) ناسراوه، له‌دواتر‌دا ئەم هونه‌ره ده‌په‌ریته‌وه بۆ ناو شیعری تورکی و کوردی و نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ی پۆژه‌ه‌لات و هه‌ر تەنیا له‌ سنووری زمانه‌کانی عه‌ره‌بی و فارسیدا نامینیته‌وه. به‌م پینیه پیناسه‌یه‌کی تازه وه‌رده‌گریت و ده‌بیت به‌و پارچه شیعره‌ی که به‌ زیاتر له‌ زمانیک هۆنرابینته‌وه به‌ مه‌رجیک ته‌واوی شیعره‌که هی خودی شاعیره‌که خۆی بیت، به‌لام ئەگه‌ر بیت و دیر و نیوه دیره بیانیه‌کان هی شاعیریکی دیکه بن ئەوا ئەوکات ئیمه له‌به‌راهه‌ر دوو هونه‌ری شاعیریدا ده‌وه‌ستین، یه‌کیان هونه‌ری تییه‌لکیش (تضمین) و ئەوه‌که‌ی تریان هونه‌ری (ته‌لمیع)، پارچه‌که‌ش ده‌بیت به‌ موله‌مه‌عی تییه‌لکیش. (عه‌بدو‌ل‌لا، ۲۰۱۲، ۶۸).

له‌ ئەده‌بی عه‌ره‌بییدا باس له‌ جوړیکی دیکه له‌ هونه‌ری شاعر ده‌گریت به‌ناوی (الملمعه)، ئەویش ئەوه‌یه که‌وا نیوه دیریکی به‌یته‌که (یه‌ک میصرع) خا‌ل‌دار بیت و نیوه دیره‌که‌ی تر بی خا‌ل. ئەوه‌ش جوړیکه له‌ کارسازی و نه‌خشان‌دن و زیاتر له‌ شیعری (مه‌قامات)‌دا با‌وبوووه، وه‌کو ئەم به‌نده له‌

مهقاماتی (مجمع البحرین)، که هی شاعیری ناوداری عه‌ره‌ب (شیخ ناصیف الیازجی / ۱۸۰۰ - ۱۸۶۹م)یه:

یغضی فیغضی نخبُ شیقُ أَسْمَرُ كَالرَّمْحِ لَهُ عَامِلٌ

فی جنه تشفی شجَّ ینشِقُ مسكُ لِمَاهُ عَاطِرٌ سَاطِعٌ

ئهم هونه‌ره به (الرقطاء) و (الخیفاء) یش ناوده‌بریئت. (عاصی و یعقوب، م ۲، ۱۱۹۶).

ب- موله‌مه‌ع وه‌کو هونه‌ریکی شیعی‌ری:

هؤنینه‌وه‌ی ئهم جوره شیعه‌ره، واته هونه‌ری (ته‌لمیع) هه‌ر له سه‌ره‌تاه‌وه وه‌کو به‌شیک له سیفه‌تی جوانکاری حسابی بو کراوه، به‌تاییه‌ت ئهو به‌شه له جوانکاری شیعی‌ری که‌وا به (سنعه‌تی بیژه‌یی) ده‌ناسریئت. ئهم جوره سنعه‌ته ده‌په‌رژئیته سه‌ر رازاندنه‌وه‌ی وشه و رسته و دیوی دهره‌وه‌ی زمان، (واته روخساری زمان) و جوریک له ئارایشت و سیما و روخساریکی جوان و رازاوه به ئاخوتن ده‌به‌خشیت. لی‌ره‌وه ئهو سنعه‌تانه‌ی که‌وا په‌یوه‌ندیان به روخساری زمانه‌وه هه‌یه، له نیویشیاندا (رازاندنه‌وه‌ی بیژه‌یی - وشه و رسته) وه‌کو ئامرازی به‌ره‌مه‌پینانی هؤنراو (نظم) ده‌ژمیردرین، واته جوانکاری هؤنراون. له کاتیکدا ئهو سنعه‌تانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به ناوه‌رۆک و ناواخی زمانه‌وه هه‌یه، (رازاندنه‌وه‌ی واتایی)، واته (جوانکاری شیعی‌ری) پینک ده‌هینن و وه‌کو ئامرازی به‌ره‌مه‌پینانی شیعی‌ری سه‌یر ده‌کرین. (صفوی، ب ۱، ۲۰۱۸، ۲۱۰). به‌م پینیه هونه‌ری موله‌مه‌ع ده‌چیتته خانه‌ی جوانکاری هؤنراوو رازاندنه‌وه‌ی دیوی دهره‌وه‌ی ده‌قی شیعی‌ری.

ئەنجا لە ھەولامی ئەو پرسیارەشدا کەوا، ئایا بۆچی شاعیران زۆر جار پەنا بۆ داھێنان و ھۆننەوہی شیعری مولەمەعات دەبەن؟، دەتوانین بڵین کەوا مەسەلە ی سەرسامی و کاریگەر بوونی شاعیران لە ناو یەکتەریدا شتیکی ئاساییە، جا چ سەر بە یەک زمان و نەتەوہ بووبن یاخود زمان و نەتەوہی جیاواز، کەواتە ھۆکاری یەکەم دەگەریتەوہ بۆ مەسەلە ی لاسایی کردنەوہ و کاریگەر بووون، دووہم شت رادە ی بالا دەستی و ھونەر و دەسەلاتی شاعیر نیشان دەدات بە زمانی جیاواز و لە ئاست شاعیرانی مەزن و ناوداردا، لەو لاشەوہ ئاستی داھێنان و ھونەر مەندی شاعیر نیشان دەدات، ئاخۆ تا چ رادە یەک لە توانیدا ھە یە و دەتوانیت لەم مەیدانەدا ئەسپی خۆی تاو بدات و سەرکەوتوو بیت.

تەوہری دووہم

أ- ھونەری مولەمەع لە شیعری عەرەبی و فارسیدا:

ھیچ گومان لەوہدا نییە کەوا مولەمەع وەکو ھونەر و سنەتییکی ئەدەبی سەرەتا لای شاعیرانی عەرەب دەرکەوتووہ، واتە لە شیعری عەرەبیدا چەکەرە ی کردووہ، بەتایبەتی لە شیعری سەردەمی عەباسییەکاندا، کەوا ئەدەب و پۆشنیری عەرەبی بەشیوہ یەکی فراوان دەکەویتە ژیر کاریگەری زمان و کلتور و ئەدەبی فارسییەوہ. (ضیف، ۲۰۱۳، ۹۴) بە گوێرە ی بیروراکانی ھومای، لە کتیبە ناودارە کەیدا، (فنون بلاغت و صناعات ادبی)، ھونەری مولەمەعویتژی لە ئەدەبی فارسیدا سەرەتاکە ی دەگەریتەوہ بۆ نیوہی یەکەمی سەدە ی چوارەمی کۆچی و یەکیک لە مولەمەع ویتژانی مەزنی ئەو سەردەمە، شاعیر و دانای ناوداری ئیرانی (ئەبولحەسەنی شەھیدی کورپی حوسینی بەلخی) یە، کەوا

هاوسه ردهمی (پووهکی / له ۳۲۹ی کۆچیدا مردووه) بووه و له سالی
 (۳۲۵ی کۆچی) کۆچی دوایی کردووه. ئه نجا له دوای ئه وه وه، شاعیرانی
 فارسی عه ره بیزان شیعی موله مه عاتی زۆریان هۆنیوه ته وه، به لام هه موو
 ئه مانه له کاتیکدا بووه که وا شاعیرانی عه ره بی فارسیزان، زۆر زووتر
 له مان ده ستیان دابوو یه هۆنینه وه ی شیعی موله مه عات. (همایی، ۱۳۷۷،
 ۱۴۶).

شیعی موله مه عات له ئه ده بی فارسیدا له کۆنه وه بووه به دیارده و
 دیوانی شیعی و به ره می مه زن شاعیرانی ناوداری ئیرانی له وینه ی (حافز
 و سه عدی و جامی و مه وله وی و رازی و که لیم و صائب، ...) به پارچه ی
 موله مه عاتی به رز و پاراو رازاونه ته وه، جا چ له فورمی غه زهل یا قه سیده،
 یا ته رجیع به ند و موسه ممه تدا بیت. (قندیل، ۱۹۷۵، ۳۷۲). هه روه ها له
 ئه ده بی فارسیدا جۆریک له موله مه عات هه یه، که به (سینگۆشه ی شیعی –
 مثلثات) ناوده بریته، که پارچه یه که له کۆمه لیک به ندی سی به یتی پیک دیت،
 به یتیکی به زمانی عه ره بی و دوو به یته که ی تر یه کیکیان به فارسی و
 ئه وه که ی دیکه به شیوه زمانیکی ناوچه یی ده بیت. ناودارترین وینه ی له م
 بابه ته سینگۆشه شیعییه کانی (سه عدی شیرازی / ۶۰۶ – ۶۹۱ی کۆچی) ن
 که دیری یه که می هه ر به ندیکی به زمانی عه ره بی و دیری دووه می به
 فارسی و دیری سییه می به شیوه زمانی ناوچه یی شیرازییه، وه ک ئه م
 نموونه یه ی لای خواره وه:

قل اللهم نور قبر
 إن إستهسنت هذا القول بعدی
 سعدی

کند در کار درویشی
دعائی
چه باشد گر ز رحمت پارسایی

بگی رحمت وسعدی
باکش این گفت
که خیرت باد از این معنی کت اشنفت

(میر)

صادقی، ۱۳۷۳، ۲۲۹)

ب- هونه‌ری موله‌مه‌ع له شیعی‌ری کلاسیکی کوردیدا:

موله‌مه‌ع وه‌کو سنه‌ت و هونه‌ریکی شیعی‌ری، له پال هونه‌ره‌کانی دیکه‌ی شیعی‌ری کلاسیکی‌دا، له ریگای شیعی‌ری فارسییه‌وه هاتوته ناو ئه‌ده‌بی کوردی و بو ئه‌م مه‌به‌سته‌ش زمانه‌کانی تر، له‌ویته‌ی عه‌ره‌بی، فارسی، تورکی به‌کارده‌هیندریت. شاعیری کورد به‌مه‌به‌ستی نواندنی توانا و هونه‌ر و ده‌سه‌لاتی شیعی‌ری له‌هه‌ولی ئه‌وه‌دا بووه، هه‌ندیک دیر یاخود نیوه‌دیر به‌زمانیکی تر، یا دوو زمانی تر و یان زیاتر له پال زمانه‌ خۆمالیه‌که‌یدا، تیچینی تیگسته‌ شیعی‌ریه‌که‌ی خۆی بکات، به‌جۆریک که‌هه‌موو رسته‌ شیعی‌ریه‌کان به‌هه‌موو زمانه‌کان له‌پووی کیش و سه‌روا و واتا و ده‌لاله‌ته‌وه له‌ته‌ک یه‌کتريدا ته‌با و ریگ و گونجاوبن. (خه‌زنه‌دار، ۲۰۰۱، ۱۶۸).

له‌به‌رامبه‌ر ئه‌مه‌شدا له‌دیوانی شیعی‌ری کلاسیکی کوردیدا، له‌زۆر شوین رسته‌ی شیعی‌ری به‌زمانی بیگانه، به‌تایبه‌تیش به‌زمانی عه‌ره‌بی له‌دوو تووی تیگسته‌کاندا ده‌بیندریت، که‌وا بریتین له‌ئایه‌تی قورئان، یا حه‌دیس‌ی پیغه‌مبه‌ر، یا وته‌و په‌ند و ئیدییه‌میک... تاد، به‌لام ئه‌مانه‌ناچنه

نیو خانہ ی بابہ تی مولہ مہ عہ وہ، بہ لکو ہونہ ریکی دیکہ ی شیعریہ کہ بہ
(تیہہ لکیش - تضمین) دہناسریت.

بؤ نمونہ لہ ہہ ندیک بہ ندی چیرۆکہ شیعریہ کانی (فہ قیی تہیراندا /
۱۵۴۹ - ۱۶۳۱ز) لہ تہ دیری عہ رہبی بہ دی دہ کرین کہ وا نمونہ ی ہونہ ری
تیہہ لکیش دہ نوینن:

گہ لہ ک سۆتم کرم کہ باب

کریہ ب من سہد رہنگ خراب

(یالیتی کنت تراب)

ویران ئہ زم، مالم خراب

* * *

(یا لیتی کنت فخور)

وہی نازکا من تہ ژ دوور

بی ہش کرم خالی دہوور

ویران ئہ زم، مالم خراب

(دیہہ شی، ۲۰۰۵، ۲۳۱)

ہہ روہا پیچہ وانہ ی رای ہہ ندی لہ نووسہ رانی کورد" تیچینکردنی
ئیہ تی قورئان و حہ دیسی پیغہ مہر (د.خ)، وہک ئہ وہی لہ شیعری
(حاجی قادری کوئی / ۱۸۱۵ - ۱۸۹۷ز) داہاتوہ، دہ چیتہ خانہ ی
تیہہ لکیشہ وہ و نہ وہ کو مولہ مہ ع:

بۆچی فەرمووویەتی نەبیی ئەمین

(اطلبوا العم ولو بالصین)

نێر و مێ لەو حەدیسە فەرقی نییە

گەر مەلا نەهی فەرموو دینی نییە

(عەبدوللا، ۲۰۱۲، ۷۲)

ئەگەر بمانەوێت بە قەڵەمی درشت ئاورێک لە هونەری مولەمەع لای

شاعیرانی کلاسیکی کورد بدەینەو، ئەوا دەبینین:

- (شیخی جزیری / ۱۵۶۷ - ۱۶۴۰ز) وەکو چۆن دەستپێشخەر و

سەرامەدە لە زۆرێک لە هونەرەکانی شیعری کلاسیکی کوردیدا، ئەوا
لەبابەتی هونەری مولەمەعیش هەر وایە و لە دیوانەکهیدا کۆمەڵێک شیعری
مولەمەعاتی کوردی - فارسی و کوردی - عەرەبی بەرچاوەکەوێت. جا
یا ئەوەتا مولەمەعاتی داھیندراوی خۆیەتی، یاخود شیعری مولەمەعاتی
تیئەلکیشن، واتە دێر و نیوێ دێری زمانەکانی تر هی شاعیرانی دیکەن.

- لای (خانی / ۱۶۵۱ - ۱۷۳۷ز) شیعری مولەمەعاتی کوردی -

فارسی، کوردی - عەرەبی، تەنانەت پارچە شیعریکی چوارینەبەندی بە
چوار زمان؛ عەرەبی، فارسی، تورکی، کوردی، ھۆنیووتەو.

- لای نالی چەند پارچە شیعری مولەمەعاتی کوردی - عەرەبی
دەبیندرێت.

- مستەفا بەگی کوردی زمانەکانی فارسی و عەرەبی و تورکی لە
شیعرە مولەمەعەکانیدا بەکارھێناو. ھەرودھا شیخ رەزای تالەبانیش

به‌همان شیوه فارسی و عه‌ره‌بی و تورکی له ته‌ک زمانی کوردیدا
به‌کاره‌یناوه. (خه‌زنه‌دار، ۲۰۰۱، ۱۶۹).

شاعیری ماوه‌ی باسه‌که‌ی ئیمه‌ش، واتا (سالمی ساحیبقران / ۱۸۰۵ -
۱۸۶۹ز) وه‌کو له دوايه باسی لیوه ده‌کریت، له‌بواری شیعیری موله‌مه‌عاتدا،
به‌تایبه‌تی شیعیری موله‌مه‌عاتی کوردی - فارسی، شاعیری کوردی
یه‌که‌مینه و له دیوانه‌که‌یدا زۆرتترین پارچه‌ی شیعیری موله‌مه‌ع به‌رچاو
ده‌که‌ویت.

ئهم هونه‌ره له ئه‌ده‌بی کوردیدا له‌دوای شاعیرانی کلاسیکی
پیشه‌نگیش، هر به‌رده‌وامی هه‌بووه و هاتۆته ناو شیعیری نویی
کوردیشه‌وه. بۆ نموونه ئهم هونه‌ره لای (شیخ نوری شیخ صالح / ۱۸۹۶ -
۱۹۴۱ز)، (بیکه‌س / ۱۹۰۵ - ۱۹۴۸ز) ته‌نانه‌ت لای (دلدار / ۱۹۰۸ -
۱۹۴۸ز)ی شاعیریش به‌دی ده‌کریت.

به‌مجۆره له‌لامان ئاشکرا ده‌بیت که‌وا له شیعیری کوردیدا، موله‌مه‌عاتی
دوو زمانه‌ی (کوردی - فارسی) یاخود (کوردی - عه‌ره‌بی)، ئه‌نجا
شیعیری موله‌مه‌عاتی سی زمانه (کوردی - فارسی - عه‌ره‌بی) و هه‌روه‌ها
چوار زمانه‌ی (کوردی - فارسی - عه‌ره‌بی - تورکی) به‌دیده‌کریت. له
وینه‌ی ئهم نموونه شیعیریانه‌ی لای خواره‌وه:

- کوردی - فارسی:

دقی طاقی دقی خانئ مه‌ عه‌یش و ئیمنی کانئ

که‌سی ده‌ست ده‌ت ژ ده‌ورانی نه‌اله‌ک قئ گولستانی

(در آغوشش چه‌می آرد که از دل جانش بسپارد

جرس فریاد می دارد که بربندید محلها)

(دۆسکی،

۲۰۱۱، ۲۸)

- کوردی - عه ره بی، مسته فا به گی کوردی ده لیت:

حوّری باغی جینانی یا گولی باغی ئیره م

(ام نجوم العرش ام شمس علی فوق العلم)

سه رکه شی ئیلی گه لالی شوخی بابان و عیراق

(نور ابصار العرب ظل الرؤساء العجم)

(کوردی،

۱۹۷۳، ۳۸)

- کوردی - عه ره بی - فارسی:

فیرس و رمباز گهان یه ک ب تیر

(احمد في البين قتيل الرماح)

(بوسه زنان هر که بر آن آسنان)

(فکن من جبهته لا براح)

حوسنی ته دایا نه مه لا هه رکی دی

(صح له انک عین الفصاح)

(دۆسكى،

۲۰۱۱، ۱۱۶)

- كوردى عەرەبى - فارسى - توركى، ئەحمەدى خانى دەلىت:

(فات عمرى فى هواك يا حىببى كل حال)

(آه و نالم همدم شد در فراق ما و سال)

(گر بنم قائم ديلرسن حوق دن اولمشت حلال)

مەست و سەرخۆشم ژ عەشقى من نەما عەقل و كەمال

(الدوسكى،

۲۰۰۵، ۲۲۰)

تەوهرى سىيەم

هونەرى مولەمەع لە شىئەرى سالىمى ساحبىقپاندا:

لە دواى حەزرىتى (نالى / ۱۸۰۰ - ۱۸۷۶ز)، سالىمى ساحبىقپان دووهمىن مەزن شاعىرى سەر بە قوتابخانەى شىئەرى كوردى ناوھپاست (بابان) بوو، بەھۆى پاشخانە ئايىنى و كۆمەلايەتى و پروناكبيرىيەكەى، (كە لە شوئىنى دىكەدا ھەلۆەستەمان لەسەر كردوو و تاوتۆيمان كردوو، بگەرپۆە بۆ (دەشتى، ۲۰۱۸، ۷)، زۆر بە خەستى كەوتۆتە ژىر كاريگەرى زمان و ئەدەبىياتى فارسىيەو، تانوپۆى ئەم جىكەوتە و كاريگەربوونەش بە پروونى لە شىئەركانىدا بەديار دەكەوئەت، جا چ لە پرووى زۆر بەكاربردنى

وشه و زاراوه‌ی فارسییه‌وه بیت، یاخود کاریگهر بوون و ئاوردانه‌وه له شیعر و به‌ره‌می شاعیرانی فارس و شوین پی هه‌لگرتنیان له شیواز و دارشتنی شیعری و تییه‌لگیش و موله‌مه‌عاته‌وه بیت، تا ده‌گاته وه‌رگرتنی واتا و ده‌لاله‌تی دیر و نیوه‌دیری شیعری ئه‌و شاعیرانه و تی ئاخینی له شعر و به‌ره‌می خویدا له پال سوود وه‌رگرتن له تیمه و وینه و بیروکه‌ی قاره‌مانان و داستانه دیرینه‌کانی ئه‌ده‌بی فارسی له نمونه‌ی (شانامه) دا (توفیق، ۲۰۱۳، ۵۴).

تارمایی و سایه و سیبه‌ری ئه‌ده‌بی فارسی و به‌تایبه‌تیش شیعر و به‌ره‌می مه‌زن شاعیرانی ئیرانی له‌وینه‌ی؛ (سه‌عدی، حافز، جامی، که‌لیم و سائیب و ... تاد) به‌سه‌ر شیعر و به‌ره‌می سالم له دوو لایه‌نه‌وه خو‌ی ده‌نوینیت؛ یه‌که‌میان ئه‌وه‌یه که سالم زور به‌روونی پیره‌وی له سه‌بک و هۆنینه‌وه و دارشتن و ده‌وره‌و سه‌بکه شیعریه ناسراوه‌کانی فارسییه‌وه کردووه و هه‌موو تایبه‌تمه‌ندییه هونه‌رییه‌کانی ئه‌م شیوازانه، به‌تایبه‌تیش شیوازی سه‌بکی هیندی و عیراقی له شیعره‌کانیدا ره‌نگی داوه‌ته‌وه. (کاک، ۲۰۰۸، ۱۳۵). دیارده‌ی دووهم و به‌رچاو له‌م رووه‌وه، راده و زوری شیعره موله‌مه‌عاکانییه‌تی له دیوانه‌که‌یدا، که‌وا هه‌ر هه‌موویان شیعری موله‌مه‌عاتی کوردی - فارسین و له شیوه‌ی شیعری موله‌مه‌عاتی تییه‌لگیش له‌سه‌ر شیعری شاعیرانی سه‌رمه‌شقی سالم خو‌ی، له‌وینه‌ی، سه‌عدی و حافز و جامی هۆنراونه‌ته‌وه به‌م پییه ئه‌گه‌ر بمانه‌ویت به‌وردی تیشک بخه‌ینه سه‌ر ئه‌م لایه‌نه ئه‌وا پیویسته په‌نا بو ئه‌م داتا و ئامارانه به‌رین:

- ۱- له دیوانی شیعری سالمدا (۲۶) پارچه‌ی شیعری موله‌مه‌عی کوردی - فارسی هاتوو، به‌مه سالم ده‌بیته یه‌که‌مین شاعیری کورد که به‌مه‌ئ‌اندازه‌یه شیعری موله‌مه‌عات له دیوانه‌که‌یدا هه‌بیته.
- ۲- له‌مانه‌دا (۲۳) یان، پارچه‌ی شیعری موله‌مه‌عاتی غه‌زهلن له (۱۹۸) دیردا، له‌ته‌ک (۳) دانه‌ی پارچه‌ی موله‌مه‌عی پینج‌خشته‌کی له (۷۵) نیوه‌دیردا.
- ۳- له‌کۆی شیعره‌ موله‌مه‌عاته‌کانی سالم، (۳) پارچه‌یان شیعری موله‌مه‌عاتی داهیندراون، واته‌ته‌واوی تیکسته‌کان به‌دیر و نیوه‌دیره‌کوردی و فارسیه‌کانه‌وه، له‌دانان و هۆناندنه‌وه‌ی سالم خۆیه‌تی له (۲۷) دیری هۆنراوه‌دان، له‌به‌رامبه‌ردا (۲۳) پارچه‌یان شیعری موله‌مه‌عاتی تیه‌ه‌لکیشن، کوردی - فارسی و له‌سه‌ر شیعری شاعیرانی دیکه‌دا دامه‌زراون؛ وه‌کو شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیش له‌سه‌ر شیعری حافظ/ ۱۶ پارچه، شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیش له‌سه‌ر شیعری سه‌عدی/ ۴ پارچه، شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیش له‌سه‌ر شیعری جامی/ ۱ پارچه، شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیش له‌سه‌ر شیعری مه‌ولانا خالیدی شاره‌زووری/ ۱ پارچه، شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیش له‌سه‌ر شیعری شه‌وکه‌ت/ ۱ پارچه.
- ۴- سالم دوو پارچه‌ی شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیشی له‌شیوه‌ی به‌ندی پینج‌خشته‌کی له‌سه‌ر شیعری حافظ هۆنیوه‌ته‌وه، که‌یه‌که‌میان له (۳) به‌ند و دووه‌میان له (۶) به‌ندی پینج‌خشته‌کی پیکهاتوون. هه‌روه‌ها پارچه‌یه‌کی شیعری موله‌مه‌عی تیه‌ه‌لکیشی پینج‌خشته‌کی له‌سه‌ر شیعری مه‌ولانا خالیدی شاره‌زووری هۆنیوه‌ته‌وه‌که‌وا له (۶) به‌ند پیکهاتوو. به‌ندی پینج‌خشته‌کی له (۵) نیوه‌دیر پیک دیت، که (۳) نیوه‌دیری یه‌که‌میان کوردین هی

سالم خۆیەتی، (۲) نیوه دێره‌که‌ی تر فارسین، هی شاعیری
دووهمن که سالم شیعره موله‌مه‌عه پینج خشته‌کیه تیه‌ه‌لکیشه‌که‌ی
خۆی له‌سه‌ر دامه‌زاندوه.

تایبه‌تمه‌ندییه هونه‌رییه‌کانی شیعره‌ی موله‌مه‌عاتی سالم:

أ- هه‌موو شیعره‌ی موله‌مه‌عاتی سالم دوو زمانه‌ن و ته‌نها کوردی و
فارسین، له به‌رامبه‌ردا زمانه‌کانی دیکه له وینه‌ی عه‌ره‌بی و
تورکی، له‌شیعره‌ی سالمدا ته‌نیا له‌سه‌ر ئاستی وشه و زاروه و
ده‌سته‌واژه به‌دی ده‌کریین.

ب- هه‌موو پارچه شیعره موله‌مه‌عه‌کانی سالم، ته‌نیا یه‌ک دانه‌یان
نه‌بیته، به نیوه دێری کوردی ده‌ست پیده‌که‌ن، ئه‌نجا نیوه دێره
فارسیه‌کانیان به‌دوادا‌دیت.

ج- شیعره موله‌مه‌عاته‌کانی سالم، به‌گشتی له‌رووی فورم و
ناوه‌روکه‌وه پارچه‌ی غه‌زه‌لن و له‌نیوان (۶ بۆ ۱۳) دێردا
ده‌خولینه‌وه.

د- له‌و نیوه‌دا (۳) پارچه‌ی شیعره‌ی موله‌مه‌عه‌ی پینج خشته‌کی به‌دی
ده‌کریین، که ئه‌مانیش له‌مه‌به‌ست و ناوه‌روکه‌دا له‌بابه‌تی غه‌زه‌لن،
ته‌نیا له‌رووی قالبی شیعریه‌وه جیاوازن.

ه- شیعره موله‌مه‌عه‌کانی له‌رووی کیشی شیعریه‌وه به‌م پێیه
دابه‌شبوون:

- ۱۲ پارچه‌یان له‌سه‌ر کیشی هه‌زه‌ج و قالبه‌ کیشه‌کانی
هۆنراونه‌ته‌وه.

- ۸ پارچه‌یان له‌سه‌ر کیشی ره‌مه‌ل و قالبه‌ کیشه‌کانی دامه‌زاون.

۴ - پارچه‌یان له‌سه‌ر کیشی موزاریع و قالبه کیشه‌کانی دان.

۲ - پارچه‌یان له‌سه‌ر کیشی خه‌فیف و قالبه کیشه‌کانییه‌تی.

و- له دیری کوتایی به‌شیک له پارچه موله‌مه‌عه‌کاندا سالم هم نازناوی شیعیری خوی، هم هی ئه‌و شاعیره‌شی بردووه که موله‌مه‌عه‌که‌ی له‌سه‌ر شیعیری ئه‌و دامه‌زاندووه، وه‌کو حافظ و سه‌عدی و ئه‌وانی تر، به‌لام له‌به‌شیکی تریان ناوی شاعیره‌که نه‌براو، جا یا له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که‌وا هم شاعیره‌که و هم شیعیره‌که ناودار و ناسراو بوون، که پیویست به‌ناو هینانیا نهبووه، یا ئه‌وه‌تا پارچه‌که به‌ناته‌واوی گه‌یشتوته ده‌ست و ئه‌و دیر و نیوه دیرانه‌ی کوتاییان په‌ریون.

وا هه‌یه سالم ئه‌و شیعیری که‌وا وه‌ری گرتووه و ته‌لمیعی کردووه، به‌ته‌واوی و به‌ریکی مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا کردووه، به‌لام واش هه‌یه، که ته‌نیا چه‌ند دیریکی له‌و شیعیره‌وه‌رگرتووه و ته‌لمیعی کردووه. ته‌نانه‌ت له هه‌ندی پارچه‌دا پاش و پیش یان ئالوگوری له دیره‌کانیشدا کردووه. تیینی ئه‌وه‌ش ده‌کریت که جاروايه سالم نیوه دیره‌کانی خویشی هه‌ر نیمچه وه‌رگێرانیکی نیوه دیره‌کانی دیکه‌ی شیعیره‌ فارسیه‌که خویه‌تی. (موده‌رریس، ۲۰۱۵، ۲۸۳)

ئاماری شیعیری مه‌له‌مه‌عات له دیوانی سالمدا

زنجیره	لاپه‌ره‌ی	جۆری	ژماره‌ی دیر	موله‌مه‌عی	کیش	تین
--------	-----------	------	-------------	------------	-----	-----

		تیپه لکیش له سهر شيعری		موله مه عه که	ديوانی سالم	
له نه	هه زه ج ۸ ی ته واو	حافزی شیرازی	۸	تیپه لکیش	۷۴	۱
له نه	هه زه ج ۸ ی ته واو	حافزی شیرازی	۸	تیپه لکیش	۱۳۶	۲
له ها	خه فیف، مه خبوون، ئه سله، موسه به غ	حافزی شیرازی	۷	تیپه لکیش	۱۴۷	۳
له نه	خه فیف، مه خبوون، مه قسوور	حافزی شیرازی	۱۰	تیپه لکیش	۱۸۴	۴
له نه	ږه مه ل، ۸ ی ته واو	حافزی شیرازی	۸	تیپه لکیش	۱۸۷	۵
له نه	هه زه ج ئه خرب، مه قبوور، مه قسوور	حافزی شیرازی	۹	تیپه لکیش	۲۵۱	۶
له نه	موزاربع، ۸، ئه خرب، مه کفووف، مه قسوور	حافزی شیرازی	۶	تیپه لکیش	۲۸۳	۷
له نه	موزاربع، ۸، ئه خرب، مه کفووف، مه قسوور	حافزی شیرازی	۷	تیپه لکیش	۲۸۵	۸
له نه	ږه مه ل، ۸، مه حزووف	حافزی شیرازی	۸	تیپه لکیش	۳۷۸	۹

له ها	ههزهج ٦، مهقسوور	حافزی شیرازی	٧	تیپه لکیش	٣٨٦	١٠
له نه	موزاریع، ٨، ئهخرهب، مهکفووف، مهحزووف	حافزی شیرازی	٧	تیپه لکیش	٤١٦	١١
له نه	رهمهه، ٨، مهخبوون، ئهسههه	حافزی شیرازی	٣ بهندی پینج خشتهکی	تیپه لکیش	٤٥٩	١٢
له نه	رهمهه، ٨، مهحزووف	حافزی شیرازی	٩	تیپه لکیش	٦٥٢	١٣
له ها	موزاریع، ٨، ئهخرهب	حافزی شیرازی	٦ بهندی پینج خشتهکی	تیپه لکیش	٧٩٤	١٤
تیپه	کیش	موله مهعی تیپه لکیش لهسهه شیعری	ژماره ی دیر	جوری موله مهعهکه	لاپه ره ی دیوانی سالم	زنجیره
له ها	ههزهج ٨، تهواو	حافزی شیرازی	٨ دیر	تیپه لکیش	٩١٩	١٥

له ها	هه زهج ٨، ئه خه ب	حافزی شیرازی	١١	تییه لکیش	٩٤٥	١٦
له سه	ره مه ل، ٨، مه خب و ن، مه قسوور	سه عدی شیرازی	١١	تییه لکیش	٢٦١	١٧
له سه	هه زهج ٦، مه حزووف، زهج	سه عدی شیرازی	١٢	تییه لکیش	٤٥٤	١٨
له سه	هه زهج ٨، مه قسوور، زهج	سه عدی شیرازی	١٢	تییه لکیش	٥٩٩	١٩
له سه	ره مه ل، ٨، مه حزووف	سه عدی شیرازی	٧	تییه لکیش	٩٩٦	٢٠
له ها	هه زهج ٦، مه قسوور	جامی	٧	تییه لکیش	٣٨٤	٢١
له مه	ره مه ل، ٨، مه قسوور	مه ولانا خالد	٦ به ندی پینج خسته کی	تییه لکیش	٢٧٥	٢٢
له شن	هه زهج ٨، ته واو	شه وکته	٧	تییه لکیش	٩٥٣	٢٣
له ها	ره مه ل، ٨، مه قسوور		١٣	داهینراو	٢٩٨	٢٤
له ها	هه زهج ٨، ته واو		٧	داهینراو	٩١٢	٢٥

له ها	ههزهج، ٨، ئهخرهب		٧	داهيتراو	٩٢٢	٢٦
----------	------------------	--	---	----------	-----	----

ز- له داوینی ئەم باسهماندا به پيويستی دهزانين چهند نموونه و پارچهی جياواز له شيعره موله مهعه کانی سالم بخهينه ږوو:

- پارچه يه کی موله مهعی تتهه لکيشی سالم له سهر شيعريکی ناوداری (خواجه حافزی شیرازی):

ئهگهر ئومیدی دل بينيته جي، ماهی جيهان ئارا

(بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارارا)

له بن خاری موغەیلان، وهصل ئهگهر بی، ئاره زوو ناکه م

(کنار آب رکن آباد و گلگشت مصلوا)

نه صيحه ت بگره گوی قوربان! له لایان زور به ته عظیمه

(جوانان سعاتمند، پند پیر دانارا)

دوصه دجار، گهر به گویی خۆم حهرفی سهردت بشنه وم، شادم

(جواب تلخ میزید لب لعل شکر خارا)

ئهگهر حوری له کهوثره شوستوشوی خوی دا، به تو نابی

(به آب و رنگ و خال و خط، چه حاجت

روی زیبارا)

له ئیدراکی شکهنج و عوقدهیی زولفت په ریشانم

(که کس نگشود و نگشاید به حکمت این

معمارا)

که شوعلی طه‌لعه‌تی یووسف طولوعی کرد، به‌چی زانیم؟

(که عشق از پردهء ظلمت برون آرد

زلیخارا)

که لامت حافظا! دل‌سه‌نجه، بۆ (سالم) وه‌ها چاکه

(که بر نظم تو افشانند ملک عقد ثریارا)

(موده‌رریس،

۲۰۱۵، ۷۴)

- نمونه‌ی تلمیعی تییه‌لکیشی سالم له‌سه‌ر شیعریکی مه‌ولانا
خالیدی شاره‌زووری:

دل له میحنه‌ت که‌یله، ریم‌کهن، با به‌غهم ده‌رچم له‌شار

ئه‌مپۆ رۆژیکه له جه‌معی مه‌ردوومان بگرم که‌نار

ده‌سته و ئه‌ژنو دانیشم، بۆ حالی خۆم بگرم به‌زار

(موسم عید است و ما نو‌مید از دیدار یار

عالمی در عیش و نوش و مادو چشم اشکبار)

*

*

*

ئەى رەفەيقان، بىن بەمەردى، چارى ئەم بى چاره كەن
غەرقى لوججەى ژەرفى دەردم لەم دەمە، سەرتا بەدەن
نەو نىھالى شادمانىم، بۆ نەبى سا رىشەكەن
(ھەر كسى با يار در گشت و گلستان است و
من

ز اشك سرخم شد کنار از داغ هيجران
لالەزار)

* * *

تاوھكو دەلى:

كەس نەبى (سالم) لە دونيادا وەكو من تووشى دەرد
بى نەوا كەوتوومە غوربەت، نا تەوان و رەنگ زەرد
شىعەرى (مەولانا) دەلىم و ھەلدەكيشم ئاھى سەرد:
(خالدا گر نىستى ديوانە و صحرا نورد
توكجا و كابل و غزىن و خاك قندھار)
(مودەررىس، ۲۰۱۵، ۲۷۷)

- تەلمىعى تىھەلكىشى سالم لەسەر شىعەرىكى (جامى):
گوارەت كەوتە سەر رەوشەن بناگوش
(سەھىل و ماھ را كردى ھم آغوش)

لهبی شیرینی دلبر، کانی له‌عله
(از آن لعلی که از جان میبرد هوش)
وهکو له‌علی گوارهت ئاله ئه‌شکم
(منیش در دیده جا کردم، تو در گوش)
ئه‌گهر دهیدی له‌بی تو، پووری (هورمز)
(نمودی لعل شیرین را فراموش)

به ئیما گهر طه‌له‌ب که‌م، ماچی لیوی
(به لؤلؤ لعل را گیرد: که خاموش)
په‌یایه‌ی دیته‌ پروو، ئه‌شکم وه‌کو سه‌یل
(از آن خونی که در دل میزند جوش)
وه‌کو (جامی) ئه‌گهر (سالم) حه‌ریفی
(ز خون دل شراب لعل می نوش)

(موده‌رریس، ۲۰۱۵،

۳۸۴)

- نمونه‌ی‌کی تیّه‌لکیش له‌سه‌ر شیعی (سه‌عدی):

ئه‌ی به طه‌لعه‌ت ماهی کامیل، وه‌ی به حورمه‌ت (ب) و (ت)

(زلف داری همچو عنبر، لب چو (ش) و (ک)

و (ر)

عیشوهی چاوت، دها وهختی نیگهه صد گیان و دل

(قبله آزادگانی، ای صنم! با (ر) و (خ)

دل ودها ئاشوفتهیه شهوها له قهیدی (م) و (و)

(دردمندم، مستمندم، تب گرفته (ت) و (ب)

(غهین) و (میم)ی گهر نه خوئی، جانا له دستت دردهچم

(دردمندان را بیاید (ط) و (ب) و (ی) و (ب)

بهزمی (ی) و (ا) و (ر) وهک جهننهته بو (م) و (ن)

(مطربان با نای و بربط، با رباب و (د) و

(ف)

موددهعی دووره و منیش مهستم له (و) و (ص) و (ل)

(تا سحرگاهان نهاده (ل) و (ب) با (ل) و

(ب)

(س) و (ا) و (ل) و (م)، ئاگاهه بی کیزب و خیلاف

(این غزل گفته است مسکین (س) و (ع) و

(د) و (ی)

(موده‌رریس،

۲۰۱۵، ۹۹۶)

- موله‌مه‌عی تیّه‌لکیشی سالم له‌سه‌ر شی‌عری (شه‌وک‌ه‌ت):

ئه‌سیرم باز له داوی قه‌یدی طور‌پ‌ره‌ی موشک بۆ مووی

(فرنگ‌یزاده خویی، کافری، زنار گیسویی)

گول ئه‌ندامی، سه‌مه‌ن بوویی، مه‌له‌ک پروویی، فریشته خو

(زلیخا مشربی، لیلی وشی، شیرین سخن

گویی)

غه‌ریب تاقه به‌موحبوویی، ته‌ماشای خالی لای لیوی

(تو گویی بر لب آب بقا بنشسته هندویی)

بلیم: گهر وه‌ک گول و ماهه به نه‌فحه روو، خه‌طا و سه‌هوه

(ندارد مه‌چنین روویی، ندارد گل چنین بوویی)

له‌توی پیراه‌نی ده‌رکه‌وت که پوستانی، وتم: ئه‌ی دل!

(تماشاکن که سرو ناز بار آورده لیمویی!)

به‌عیشوه‌ی چاوی مه‌خمووری وها په‌یوه‌سته‌یه ئه‌بروی

(تو پنداری کمانداریست در دنبال آهوویی)

به (سالم) (شه‌وک‌ه‌وت) ه‌زه‌نجیری مه‌جنوونی له‌کوی له‌یلا

(أسیر خال او گردم زتیر چشم جادویی)

(موده‌رریس، ۲۰۱۵،

۹۵۳)

- پارچه‌یه‌ک له شیعرى موله‌مه‌عى داهیندراوى (سالم) خۆى:

به یادی پرووی دلارامی؛ صه‌فایه، نه‌شئه‌یه، پامی

(بیا ساقی! بده جامی کزان یابم

سرانجامی)

له طورپه‌ی زولفی شهب په‌نگا مه‌پۆشه پرووی خورشیدت

(که در عشقت پس از عمری برون

آورده‌ام شامی)

ده‌کا شیرین له‌خه‌شما ته‌لڅگویی لیوی شیرینت

(دعا گر نیست، خوش و قتم ز

گفتارت بدشنامی)

بلا ئاهم ده‌می بی غه‌م له دلدا بیته‌ده‌م ساتی

(که بی هجر جگرسوزت به‌سر

بردیم ایامی)

له پاداشی حوقوقی رهنج و خیدمه‌تهای دیرینم

(چه‌خواهد شد ز رحمت بر زبان آرد

ز من نامی)

له‌سه‌ر گۆشیی مودامی گۆشه‌واره‌ت وه‌خته‌عاجز بم

(نمیدانم که دارد از که بر گوش تو

پیغامی)

صه‌با‌عه‌طار و جا گۆلزار و ساقی یار و بی‌ئه‌غیار

(بیا سالم، غنیمت دان بکش بر یاد

جم جامی)

(موده‌رریس، ۲۰۱۵،

۹۱۲)

ئه‌نجام

۱- موله مەع، فۆرمىكى شىعەرى كلاسسىكىيە، لە ئەدەبى مىللەتانى رۆژھەللات، وەكو عەرەب و فارس و تورک و كورد بە دىدەكرىت. مەبەست لىي ئەو ەيە كە زىاتر لە زمانىك لە ھۆننەو ەي تىكىستى شىعەرىدا بەكار بېرىت بەو مەرجەي يەكىتى فۆرم و ناو ەروك تىايدا پارىزاو بىت.

۲- لە شىعەرى كلاسسىكى كوردىدا، شىعەرى مولەمەعاتى دوو زمانە و چەند زمانە بەدىدەكرىت، بەلام بەشى زۆرى مولەمەعاتى شاعىرانى كورد، بە ەردوو زمانى كوردى - عەرەبى ياخود كوردى - فارسىن.

۳- سالمى ساحىبقران لە بوارى شىعەرى مولەمەعاتدا شاعىرى كوردى يەكەمىنە و زۆرتەرىن پارچەي شىعەرى مولەمەعاتى كوردى - فارسى لە ديوانەكەيدا بەدىدەكرىت. ئەم تىكىستانە خاوەنى كۆمەلىك خاسىەت و مۆرك و تايبەتمەندى ئەدەبى و ھونەرىن كە لە شوينى خۆياندا باسىان لىو ەكراو ە.

سه‌رچاوه‌کان

۱. ابن منظور، جمال الدین محمد بن کرم، ۲۰۰۸، لسان العرب، ج ۱۳، دار صادر، بیروت.
۲. الدوسکی، تحسین ابراهیم، ۲۰۰۵، جواهر المعانی فی شرح دیوان احمد الخانی، ده‌زگاہا سپیریژ یا چاپ و وه‌شانئ، دهۆک.
۳. توفیق، (د) ئافان عه‌لی میرزا، ۲۰۱۳، فه‌ره‌نگی شیعه‌ره‌کانی سالم، به‌ریوه‌به‌ریتی گشتی راگه‌یاندن و چاپ و بلاوکردنه‌وه، سلیمانی.
۴. خه‌زنه‌دار، (د) مارف، ۱۹۸۴، له‌بابه‌ت میژووی ئه‌ده‌بی کوردی یه‌وه، المؤسسة العراقية للدعاية و الطباعة، بغداد.
۵. خه‌زنه‌دار، (د) مارف، ۲۰۰۱، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، ب ۱، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، هه‌ولێر.
۶. دۆسکی، تحسین ئیبراهیم، ۲۰۱۱، دیوانا مه‌لایئ جزیری، سپیریژ، دهۆک.
۷. دیره‌شی، سه‌عید، ۲۰۰۵، دیوانا فه‌قتی ته‌یران، ده‌زگه‌ها سپیریژ یا چاپ و وه‌شانئ، دهۆک.

۸. صفوی، کورش، ۲۰۱۸، له زمانه وانیه وه بو ئه ده بیات، ب ۱،
 وه رگیزان: عوسمان دهشتی، چاپخانه ی رۆژه لات، هه ولیتر.
۹. ضیف، شوقی، ۲۰۱۳، الفن ومذهبه فی الشعر العربی، ط ۱۴، دار
 المعارف، القا هرة.
۱۰. عه بدوللا، (د) ئیدریس، ۲۰۱۲، جوانکاری شیعرى کلاسیکی
 کوردی، ده زگای توژیینه وه و بلاوکردنه وه ی موکریانی، هه ولیتر.
۱۱. عاصی و یعقوب، (د) میثال و (د) امیل بدیع، سنة الطبع؟، المعجم
 المفصل فی اللغة والادب، ج ۲، دار العلم للملايين، بیروت.
۱۲. قنديل، (د) اسعاد عبدالهادي، ۱۹۷۵، فنون الشعر الفارسي، مكتب
 الشریف وسعيد رأفت، القا هرة.
۱۳. کاکى، حه مه نوری عومه ر، ۲۰۰۸، شینواز له شیعرى کلاسیکی
 کوردیدا، مه لبه ندی کوردؤلوجی، سلیمانی.
۱۴. کوردی، مسته فا به گ، ۱۹۷۳، دیوانی کوردی، چاپخانه ی
 کوردستان، هه ولیتر.
۱۵. موده رریس، مه لا عه بدولکه ریم و ئه وانى تر، ۲۰۱۵، دیوانی سالم،
 بنکه ی ژین، سلیمانی.
۱۶. میر صادقی، میمنت، ۱۳۷۳، واژه نامه هنر شاعری، کتاب مهناز،
 تهران.
۱۷. همایی، استاد جلال الدین، ۱۳۷۷، فنون بلاغت و صناعات ادبی،
 چاپ چهاردهم، نشر هما، تهران.

لمع در اصطلاح ادبیات آن است که دو زبان یا بیشتر در سرودن شعر باهم آمیخته باشند و در اشعار کلاسیکی به یکی از صنایع بدیع (صناعات لفظی) شاعران کلاسیکی کورد از بدو با این هنر شعری سروکار پیدا کردند و بخشی از اشعار و دیوانشان با این فرم شعری تخصیص داده‌اند.

سالم صاحبقران از مقدمه شاعران کورد است که بیشترین قسمت از قطعات شعر ملمع سروده‌است، با این که او تحت تأثیر فرهنگ و زبان و ادبیات فارسی واقع گردیده‌است، لذا همه اشعار ملمعات او از نوع اشعار ملمعات کوردی - فارسی هستند. او در ملمعاتش استفاده از اشعار شعرای بزرگ ایرانی اُمثال؛ حافظ، سعدی، جامی کرده است.

اشعار ملمعات سالم دارای مختصات ادبی و فنی معروف است، که دلالت بر هنر و توانائی او دارد.